

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 24ΗΣ ΜΑΡΤΙΟΥ 1976

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΝΙΚ. Κ. ΛΟΥΡΟΥ

Η ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ Κ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ Κ. ΛΟΥΡΟΥ

Όταν τὸν 7^{ον} πρὸς τὸν 6^{ον} π. Χ. αἰῶνα ὁ Σόλων (640 - 560 περίπου), ἐπισκέπτεται τὴν Αἴγυπτο καὶ τὸν Φιλαθήναιο Σαῖτικό της νομό, ἕνας ἡλικιωμένος Ἱερέας πρὸς τὸν ὑποδέχθηκε τοῦ εἶπε, ὅπως ἀναφέρει ὁ Πλάτων στὸν Τίμαιο : «Σόλων Σόλων, Ἕλληνες ἀεὶ παῖδες ἐστέ, γέρων δὲ Ἕλλην οὐκ ἔστι. Νέοι ἐστέ τὰς ψυχὰς πάντες οὐδεμίαν γὰρ ἐν αὐταῖς ἔχετε δι' ἀρχαίαν ἀκοήν παλαιὰν δόξαν οὐδὲ μάθημα χρόνῳ πολὺν οὐδέν». Καὶ τοῦτο ἐπειδὴ ἀπὸ καιροῦ σὲ καιροῦ σὰν φοβερὴ ἀρρώστεια τὸ ρεῦμα τοῦ οὐρανοῦ πέφτει ἀπάνω στοὺς Ἕλληνας μὲ ὀρμὴ καὶ ἀφήνει ζωντανοὺς μόνο ὅσους δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ συνεχίσουν τὴν παράδοση. Καὶ ἔτσι γίνονται οἱ Ἕλληνας πάλι νέοι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δίχως νὰ γνωρίζουν ἢ νὰ θυμῶνται καὶ νὰ διδάσκονται τίποτε ἀπὸ ὅσα ἔγιναν στὴν ἱστορία.

Ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ λαοί, παρ' ὅλη τὴν πείρα τῆς ἱστορίας διατηροῦν παράδοξα τὴν ἀφέλεια τῆς νεανικῆς ἡλικίας καὶ τὸ ἀντιλαμβάνονται ὅταν εἶναι πιά ἀργά. Ἡ σύντομη διάρκεια τῆς ζωῆς παρεμποδίζει, φαίνεται, τὴν ὠρίμαση τῶν καρπῶν τῆς πείρας.

Ἔτσι, ὅταν στὶς 29 Μαΐου τοῦ 1453 ἡ Βασιλεύουσα ψυχορραγοῦσε, ἡ διαύγεια εἶχε ἐκλείψει καὶ ἐπικρατοῦσε ἡ ἀγωνία μὲ ὅλες τὶς

πτυχές τῆς ἀπελπισίας. Τὸ Βυζάντιο δὲν εἶχε ἐν τούτοις ἀποβάλλει ἀκόμα τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ παρουσιαστῆ ὁ ἀπὸ μηχανῆς Θεός. Οἱ χριστιανοὶ τῆς Βασιλεύουσας δὲν εἶχαν ἀντιληφθεῖ ὅτι οἱ ὁμόθρησκοὶ τους θὰ ἔμεναν ἀσυγκίνητοι τὴν ὥρα πὸν τῶν ἀπίστων τὰ στίφη περιέσφιγγαν ἀσφυκτικὰ τὸν κλοιὸ ὅπου εἶχαν ἐγκλεισθεῖ. Εἶχαν λησμονήσει οἱ Βυζαντινοὶ τῶν σταυροφοριῶν τὶς καταστρεπτικὰς ἐπιβουλὰς, καὶ ἔτρεφαν ἀκόμα τὴν ἐλπίδα πὼς οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ Θεανθρώπου θὰ ἔπρεπε νὰ προσφέρουν τὴ βοήθειά τους, γιὰ νὰ σώσουν τοὺς πιστοὺς του. Ἡ μεγάλη ἐκκλησία κατὰμεστη ἀνέπεμπε τὴν τελευταία ἐν τούτοις προσευχή. Οἱ γενναῖοι, ζωντανοὶ ἀκόμα νεκροί, ἀκλόνητοι περίμεναν τὸν ἐχθρὸ στίς ἐπάλλξεις. Σὲ λίγο θὰ ἀπέμεναν ἀκέφαλα, φεῦ, καὶ αὐτὰ τὰ κόκκινα σάνδαλα τοῦ ἀρχηγοῦ.

Ὅταν ἡ τελευταία ἄμυνα ἐπέτρεψε σὲ ἀσυγκράτητες ὀρδὲς νὰ ἐκπορθήσουν τὴ θρυλικὴ πρωτεύουσα τοῦ πολιτισμοῦ, ἀσυγκίνητη ἡ ἀνθρωπότητα δὲν ἄκουσε τὸν ἀντίλαλο τῆς βάρβαρης νικητήριας ἰαχῆς καὶ δὲν μπόρεσε νὰ καταλάβει ποιά σημασία θὰ εἶχε ἡ ἐπίπτωση αὐτοῦ τοῦ γεγονότος ἀπάνω στὴ μοῖρα τῆς Εὐρώπης.

Γιατὶ δὲν ἦταν μόνον ἡ βάνδαλη καταστροφή τῶν ἀμύθητων θησαυρῶν τῆς ἱστορίας καὶ τῶν πολύτιμων ἀνθρώπων ἡ σφαγή, τὸ ἀποτέλεσμα. Μὲ τὴν πτώση τοῦ ὑλικοῦ φρουρίου ἄνοιγε ἡ πύλη πὸν ἐπέτρεψε, μὲ ἀνυπολόγιστες συνέπειες γιὰ τὸν πολιτισμένο κόσμον, νὰ εἰσχωρήσει στὴν Εὐρώπη μιὰ φυλὴ προορισμένη νὰ ταλαιπωρήσει τὴ ζωὴ καὶ τὴν πνευματικὴ καλλιέργεια τῶν ἀνθρώπων, πὸν οἱ ἑλληνικοὶ αἰῶνες εἶχαν προσπαθήσει νὰ καταστήσουν κοινωνοὺς μιᾶς ἀνεπανάληπτης σοφίας.

Πέταξαν, βέβαια, ἀπὸ τὶς καμένες φωλιὰς μερικὰ φοβισμένα γοργόφτερα πουλιὰ πὸν βρῆκαν καταφύγιον στοὺς πύργους τοῦ Δυτικοῦ Μεσαίωνα, γιὰ νὰ τὸν γονιμοποιήσουν καὶ νὰ τονώσουν τὴν ἀπαρχὴ τῆς Ἀναγεννήσεως. Σπουδαία, βέβαια, κληρονομικὴ συμβολὴ τοῦ νεκροῦ Βυζαντίου στὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμό. Ἀλλὰ καὶ ἐκ μέρους του ἐγκατάλειψη στὴ μοῖρα του ἐνὸς λαοῦ, πὸν τοῦ εἶχε προσφέρει ἀνεκτίμητα

ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ δῶρα. Ἐστυγμένη ἡ ἱστορία τῆς Εὐρώπης καὶ μεγάλη ἡ εὐθύνη της γιὰ ὅσα συνέβησαν καὶ θὰ συμβαίνουν ἀπὸ τότε.

Ἄλλὰ θὰ στρέψουμε τὰ δακρυσμένα μάτια μας σὲ κείνον τὸν ὑποδουλωμένο λαὸ πὸν πλήρωσε τὶς ἁμαρτίες.

Ἡ 25 Μαρτίου ἀποτελεῖ ἡμέρα ὅχι μόνον μνημοσύνου ἐκείνων πὸν ἔπρασαν γιὰ νὰ κατορθώσουν νὰ ἐλευθερώσουν τὸ Ἕθνος. Ἄλλὰ καὶ θαυμασμοῦ γιὰ ὅσους ἀπέμειναν τότε μέσα στὶς φλόγες τῆς καταστροφῆς, γιὰ νὰ περισώσουν καὶ νὰ μεταφέρουν μὲ χίλιους κινδύνους τὸ λυχνάρι τῆς ἐπιβιώσεως.

Αὐτοὶ ὅμως ἔμειναν δυστυχῶς ἀπομονωμένοι ἀπὸ τὴν Ἀναγέννηση τῆς Εὐρώπης πὸν τὸ ἔθνος μας εἶχε γονιμοποιήσει.

Ἡ ἀπομόνωση τῶν Ἑλλήνων μέσα στὸ βάρβαρο περιβάλλον ἀποτελεῖ μὲ τὴν ἀπόσταση τοῦ χρόνου τὸ θλιβερότερο ἀλλὰ καὶ σημαντικότερο ἴσως γεγονός τῆς Ἱστορίας τῆς Εὐρώπης. Ὅχι μόνον γιὰ τὴν ἀναγνώριση τῆς ἡγεμονίας τοῦ σουλτάνου ἀπέσπασε ἀπὸ τὸν κορμὸ τῆς τὴν πολυτιμότερη περιοχή τῆς προστασίας της ἀπὸ τοὺς κινδύνους τῆς βαρβαρότητας. Ἄλλὰ καὶ γιὰ τὸ ἐκβιασμὸς τῆς ἐπιβιώσεως ἀνάγκασε ὅσους ἀπέμειναν Ἕλληνες νὰ συμβιβαστοῦν μὲ τὸν κατακτητὴ καὶ ν' ἀναλάβουν μάλιστα καὶ τὴν διπλωματικὴ ἐκπροσώπηση του. Μὲ μαύρη ψυχὴ τὸ Φανάρι καὶ οἱ παλιεὲς ἡγεμονικὲς οἰκογένειες, ὅσο καὶ ἂν ἔμειναν ἀμόλυντες, ἀναγκάστηκαν νὰ προσφέρουν τὰ ὕλικὰ καὶ τὰ πνευματικὰ τους πλοῦτη, γιὰ νὰ κατορθώσουν νὰ ἐπιζήσουν. Καὶ τὰ λείψανα τοῦ φτωχοῦ λαοῦ ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμα τῆς ἀναγκαστικῆς ὑποταγῆς τῶν μεγάλων, δημιούργησαν τοῦ ραγιαδισμοῦ τὸ τέχνασμα, πὸν οἱ ταχυδακτυλουργικοὶ χειρισμοὶ τῶν Μετερνίχων καὶ τῶν Ταλεῦράνδων παρεξήγησαν σὰν τελειωτικὴ ὑποταγή, ὥστε νὰ παραδώσουν ἀνεμπόδιστα τὰ κλειδιά τῆς εὐρωπαϊκῆς πύλης ὅχι στοὺς παλινοὺς ἰδιοκτῆτες, ἀλλὰ στὸν ξένο ἐπιδρομέα, μὲ ἀνυπολόγιστη γιὰ τὸ μέλλον ζημία, πὸν ἔγινε σήμερα τὸ παρὸν ἀλλὰ καὶ γιὰ τούτου τὸ μέλλον.

Τὰ ἀθάνατα λείψανα ἐν τούτοις τῆς Ἑλλάδας ἐπέζησαν, ἀγωνί-

στηκαν και επιζοῦν ἀκόμα. Ἡ ἀξία ὅμως τοῦ κλειδιοῦ πού χάθηκε ἀπὸ τὰ εὐρωπαϊκὰ χέρια, ὄχι μόνο δὲν ἔχει ἀρκετὰ ἐκτιμηθεῖ, ἀλλὰ ὑπερτιμᾶται ἀντίθετα ἢ δῆθεν ἀφομοιωμένη εἰλικρίνεια τῶν σημερινῶν κλειδούχων, πού ὅπως δείχνουν τὰ πράγματα ποτὲ δὲν θὰ γίνουν Εὐρωπαῖοι, ὥστε νὰ τοὺς παρέχεται κάποια ἐμπιστοσύνη. Τὰ κύρια ἄλλωστε χαρακτηριστικὰ τοῦ Εὐρωπαίου εἶναι ὁ Ἑλληνορωμαϊκὸς πολιτισμὸς καὶ ὁ Χριστιανισμὸς.

Ὅμως ἡ πτώση τῆς Βασιλεύουσας ἔδωσε τὴν ἀφορμὴ νὰ συνειδητοποιήσῃ κάπως καθυστερημένα ἡ Δύση τί ἄφησε στὰ χέρια τῶν βαρβάρων.

Πρωτοπόρος ὁ Πετρόαρχης καὶ ἀργότερα οἱ φηγάδες Βυζαντινοί, ξαναθύμισαν πὼς ὑπῆρξε κάποτε ἡ Ἑλλάς σὰν πηγὴ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ θὰ φτάσουμε μὲ μεγάλη καθυστέρηση στὸν 18^ο αἰῶνα, γιὰ νὰ γίνῃ συρμὸς ἢ λεγόμενη ἐλληνικὴ κληρονομία. Μερικοὶ θαρραλέοι καὶ ἀκούραστοι Γάλλοι, Ἄγγλοι, Γερμανοὶ ταξιδευτές, ἀνακαλύπτουν, περιγράφουν καὶ ζωγραφίζουν τὶς ὁμορφιές καὶ τὰ ἐρεῖπια τῆς Ἑλλάδας. Γκρεμίζεται τότε ἡ προσποιημένη προθήκη τοῦ Μπαρόκ καὶ τοῦ Ροκοκό, γιὰ νὰ ἀναβλύσει καὶ πάλι ἡ μεγαλόπρεπη κυριαρχία τῆς κλασσικῆς γραμμῆς πού συνοδεύει τὴν ἔκρηξη τῆς ποδοπατημένης ὡς τότε ἐλληνικῆς δημοκρατικῆς νοστορίας. Ἡ Ρωμαϊκὴ Ἱστορία καὶ ἐπιρροὴ εἶχε ὥστόσο παρεμβληθεῖ γιὰ νὰ ἐπισκιάσει μὲ τὴ λατινικὴ τὴν κάποτε οἰκουμενικὴ ἐλληνικὴ γλῶσσα. Μερικὲς φωτισμένες προσωπικότητες ἀνακαλύπτουν τότε τὰ λάθη τῆς Εὐρώπης. Ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Goethe ἀναλογίζεται πόσο διαφορετικὴ θὰ ἦταν ἡ μοῖρα τοῦ κόσμου, ἂν ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα εἶχε ἐπιζήσει ἀντὶ τῆς λατινικῆς. Καὶ ὁ Shelley παραμερίζοντας τὴν ἐκφυλιστικὴν ἐπίδραση τῆς Ρώμης ἀπάνω στὴν ἐλληνικὴ τέχνη, ἐξαίρει τῆς τελευταίας τὴν τελειότητα πού ὅπως γράφει «θὰ ἐξενυγεῖ καὶ θὰ ἐνθουσιάζει τὸν ἄνθρωπο ὡς τὸ τέλος τῆς ὑπάρξεώς του». Ὁ Winkelmann ἀνακαλύπτει τὴν εὐγενικὴν ἀπλότητα καὶ τὸ ἤρεμο μεγαλεῖο τῆς ἐλληνικῆς τέχνης καὶ ὁ Renan προσεῦχεται στὸν ἐρειπωμένο Παρθενῶνα. Πολὺ ἀργὰ ὁ Chateaubriand θρη-

νεϊ για τὶς καταστροφές πὺν δημιούργησαν στὸν πολιτισμὸ, ἀνένδοτοι Ἐὐρωπαῖοι ὅπως ὁ Μοροζίνης καὶ ὁ λόρδος *Elgen*. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἀναφανδὸν κατηγορεῖται στὴν Ἀγγλικὴ Βουλὴ ὅτι ἀπέσπασε ἀπὸ τὸν τόπο τοὺς θησαυροὺς πὺν σεβάστηκαν οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ βάρβαροι.

Καὶ συνεχίζει ὁ *Chateaubriand* μὲ μιὰ προφητικὴ φράση: «Ἐλλοίμονο στὸν αἰῶνα πὺν παραμένει μάρτυρας σιωπηρὸς ἑνὸς ἡρωϊκοῦ ἀγῶνα, ὥστε νὰ θεωρηθεῖ πὺς εἶναι δυνατὸν χωρὶς κίνδυνο καὶ ἐπιπτώσεις στὸ μέλλον, νὰ ἀφήσει νὰ θυσιαστεῖ ἓνα Ἔθνος. Αὐτὸ τὸ λάθος ἢ μᾶλλον τὸ ἔγκλημα ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ ἀκολουθηθεῖ ἀπὸ τὴ σκληρότερη τιμωρία».

Στὴν Ἑλβετία ὁ Ἐϋνάροδος ἀναλαμβάνει τὴ συλλογὴ οἰκονομικῶν ἐνισχύσεων γιὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα καὶ στὴν Γερμανία τὸ τεράστιο κῆρος τοῦ Ἑλληνολάτρη γιατροῦ *Hufeland* μαζὶ μὲ τὰ τραγούδια τοῦ Γουλιέλμου *Muller*, ξεσηκώνουν παρ' ὅλα τὰ ἐμπόδια τῆς Κυβερνήσεως, τὸν φιλελεύθερο λαὸ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ βοήθεια. Ἄλλὰ μῆπως ὁ *Slovatsky* στὴν Πολωνία, πολλοὶ φιλέλληνες, ὁ Βύρων ἀπὸ τὴν Ἀγγλία, ὁ *V. Hugo* καὶ ἄλλοι στὴν Γαλλία καὶ πολλοὶ στὴν Ἰταλία, οἱ τρεῖς Ἱεράρχες στὴν Οὐγγαρία καὶ τόσοι ἄλλοι Ἐὐρωπαῖοι δὲν φώναξαν «ζήτω» στὴν ἐτοιμοθάνατη Ἑλλάδα, ὅταν σήκωσε τὸ καεκτικὸ ἀνάστημά της ἐναντίον τῆς ἐπίσημης εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς πὺν ποτὲ δὲν θέλησε νὰ βοηθήσει τὸν ἀγῶνα μας.

Καὶ τόλμησε ἀκόμα ὁ Τεύτων ἱστορικὸς Φαλμεράϋερ ν' ἀμφισβητήσῃ τὴν καταγωγὴ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Τὴν ἐποχὴ πὺν προσπαθοῦσε νὰ συγκροτηθεῖ τὸ ἑλληνικὸ κράτος, τὸ σπιλέτο τοῦ Φαλμεράϋερ διακήρυξε τὸ 1830 ὅτι τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων στὴν Ἐυρώπη ἔχει ἐξαφανισθεῖ! Ὅτε μιὰ σταγόνα γνήσιου καὶ ἀμιγοῦς ἑλληνικοῦ αἵματος δὲν τρέχει τάχα στὶς φλέβες τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς μεταβυζαντινῆς Ἑλλάδας! Ἄλλὰ δὲν ἦταν κᾶν Ἐὐρωπαῖος ἐκεῖνος πὺν ἔδωσε στὸν Φαλμεράϋερ τὴν πρώτη ἀπάντηση. Ἦταν ὁ ἴδιος Σλᾶβος, ὁ Βαρθολομαῖος Κοπιτάρ καὶ οἱ συμπατριῶτες τοῦ ὕβριστοῦ μας, ὁ *Zinkeisen* καὶ πρὸ πάντων ὁ *Friedrich Thiersch*, πὺν ἀνάλαβαν νὰ ἀνασκευάσουν

τὸν παραλογισμό τοῦ ἱστορικοῦ. Ὁ Κωνσταντῖνος Παπαροηγόπουλος εἶναι ὡστόσο ἐκεῖνος πὸν ἔδωσε μὲ τὰ ἱστορικά δημοσιεύματά του τὴν χαριστική βολὴν στὴν ἀθθάδεια τῆς ἀνεπιστημοσύνης.

Μέχρι σ' αὐτὸ λοιπὸν τὸ σημεῖο ἔφτασε ἡ δυσφήμιση, ὥστε νὰ ἐπιχειρηθῆ νὰ θεωρηθοῦμε ἀκόμα καὶ νόθοι, ὅταν αὐτὴ ἡ ἱστορία ἔχει ἀποδείξει ἔμπρακτα, ὅπως εἶπε ἀργότερα ὁ Τσῶρτσιλ, ὅτι «Οἱ ἥρωες μάχονται σὰν Ἕλληνες».

Ὅσα ἀνάφερα ὡς ἐδῶ ἀνήκουν στὸ παρελθὸν καὶ ἀποτελοῦν μόνον ἀνεξίτηλες θλιβερὲς ἀναμνήσεις . . .

Ὅμως τὰ πράγματα σήμερα ἔχουν ἀλλάξει. Ἐπρεπε νὰ μεσολαβήσουν οἱ πιὸ ἀπάνθρωποι πόλεμοι τῆς ἱστορίας, γιὰ νὰ ὑποχωρήσει ἡ μισαλλοδοξία καὶ νὰ κατανοήσουν τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης τὴν ἀνάγκη τῆς συνεργασίας γιὰ τὸ κοινὸ συμφέρον. Ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες ἔπρεπε νὰ ἀναγνωρίσουμε πὼς γιὰ τὰ παθήματά μας δὲν εἴμαστε πάντοτε ἀθῶες περιστερές. Καὶ ἐμεῖς ἔχουμε κάνει πολλὰ καὶ σοβαρὰ λάθη. Ὁ χρόνος καὶ ἡ πείρα διδάσκουν τὴν ἀντικειμενικότητα.

Ὅμως στὸ ζατρίκιο τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς δὲν εἴμεθα πιά τὸ πῶνι πὸν παρίστανε ἄλλοτε ἡ Ἑλλάς, ἀλλὰ ὁ ὄριμος καὶ ζωντανὸς συνέταιρος τῆς Εὐρώπης.

Ὅστοςο παρ' ὅλην τὴν ἐκ μέρους μας συναίσθηση τῆς ἀνάγκης τῆς εὐρωπαϊκῆς συνεργασίας, δὲν πρέπει νὰ βανκαλιζόμεστε, ἐπειδὴ οἱ ἐλεύθερες συνειδήσεις μερικῶν ρομαντικῶν ἀτόμων, πὸν μὲ εὐγνωμοσύνη ἀποκαλοῦμε Φιλέλληνες καὶ πὸν καὶ τὴ ζωὴ τους θυσίασαν γιὰ τὸν ἀγῶνα μας, ὅτι αὐτοὶ καλύπτουν τὴν εὐθύνη τῶν παλιῶν μυωπικῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων. Εἶναι σημαντικὴ ἡ συμπαράστασή τους στὴν ὑποστήριξη τῶν ἑλληνικῶν δικαιωμάτων καὶ δὲν τὸ λησμονοῦμε. Ὅμως τί ἔπραξαν οἱ πανίσχυροι μεγιστᾶνες καὶ τὰ ὄργανά τους, γιὰ νὰ ἐκδηλώσουν τὴν εὐγνωμοσύνη τους πρὸς τὴν πνευματικὴν περιουσία, πὸν ἐν τούτοις ἀναγνωρίζουν ὅτι κληροδότησαν οἱ Ἕλληνες στοὺς λαοὺς τῆς οἰκουμένης; Ἀλλὰ καὶ σήμερα οἱ μεγάλοι Διεθνεῖς Ὀργανισμοὶ πὸν ὑποτίθεται πὼς προστατεύουν τὴν εἰρήνην, δὲν πρέπει νὰ

διστάζουν και να συζητοῦν τὰ δικαιώματα και τὶς ἰκανότητες ἐκείνων πού δημιούργησαν τὸν πολιτισμό τους. Μὲ ἀδιάκοπες θυσίες αἵματος και μὲ ἀμέτρητους ἀγῶνες και κόπους, προσπαθοῦμε νὰ διασώσουμε ὅσα μᾶς ἀνήκουν.

Οἱ πανέξυπνοι Ἑλληνες ἔχουν βέβαια ἀρκετὰ ἐλαττώματα πού συνδέονται μὲ τὰ προτερήματά τους. Ἡ ἐξυπνάδα κάποτε γίνεται δίκαιο μαχαίρι. Δὲν εἶναι ὅμως ἐκδικητικοὶ οὔτε ἀλαζόνες, ἀλλὰ ὑπερήφανοι. Ἀμείλικτοι ζητοῦν δικαιοσύνη. Παρ' ὅλα τὰ προσκόμματα τῶν ἱστορικῶν περιστάσεων, ἡ πείρα και τὸ κληρονομημένο πολιτιστικὸ ἔνστικτο ἔχουν σήμερα ὠριμάσει τὸν Ἑλληνα πολίτη, πού δὲν ἔπαυσε νὰ συμβάλλει στὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ και περισσότερο μάλιστα ἀπὸ ἄλλους λαοὺς τῆς Ἡπείρου μας. Ὁ ἔμφυτος συναισθηματισμὸς και τὸ ἀξιοθαύμαστο φιλότιμο τῶν Ἑλλήνων ἐξουδετερώνουν τὸν κάποτε ἐπιβεβλημένο μιμητισμό. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε πὼς ὅσοι ἔμειναν μέσα στὰ φλεγόμενα τείχη τῆς Βασιλεύουσας, ἀναγκάστηκαν νὰ προσαρμοστοῦν σὶς περιστάσεις, γιὰ νὰ κατορθώσουν νὰ ἐπιζήσουν. Αὐτὴ ἡ μακρὰ διάρκεια τῆς δουλείας, ἀνάγκασε τὸ Ἔθνος νὰ καταφύγει σ' αὐτοὺς τοὺς συμβιβασμοὺς ἀπέναντι στὸν κατακτητὴ, ἀπαραίτητους δυστυχῶς τότε γιὰ τὴ στοιχειώδη ἄμυνα και τὴν ἐπιβίωσή του, ἀλλὰ και φθοροποιὺς γιὰ τὴ μελλοντικὴ ὑπόστασή του. Δὲν εὐθύνεται ἄραγε ἡ Εὐρώπη γιὰ τὴ μακρὰ διάρκεια τῆς δουλείας και τὶς ἐπιπτώσεις της; Ἀλλὰ και ἡ αὐτογνωσία ἐπιβάλλει νὰ παραδεχτοῦμε πὼς ὁ συμβιβαστικὸς ραγιαδισμὸς ἔχει ἀφήσει ὕστερα ἀπὸ τέσσερις αἰῶνες μερικὰ ἴχνη πού ἴσως δὲν συνειδητοποιοῦμε ἀρκετά. Ἐχει καλλιεργήσει τὰ στοιχεῖα τοῦ κοινωνικοῦ φόβου, τῆς πονηριᾶς και τῆς συμφεροντολογικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν περιστάσεων, πού τὸν ἐμπνέει, και κινδυνεύει νὰ μολύνει τὸ βαθύτερο νόημα τῆς ἀξιοπρέπειας τοῦ Νεοέλληνα πού προσπαθεῖ νὰ ἀναπληρώσει τὸ χαμένο καιρὸ τῆς δουλείας μὲ ἀλματικές προόδους.

Ὅταν πανηγυρίζουμε τὴν ἀπελευθέρωσή μας, χρέος ἔχουμε νὰ

εὐλογοῦμε ἐκείνους πὸν μᾶς τὴν χάρισαν. Ἄλλὰ καὶ χρέος νὰ μὴ ξεχνᾶμε πὸς οἱ ἀγῶνες δὲν ἔχουν ἀκόμα δλοκληρώσει τὴ βαθύτερη ἀπαίτηση τῆς ἐλευθερίας. Ἡ παιδεία ὀφείλει νὰ ἐκτρέφει Ἑλληνες Εὐρωπαϊοὺς ἱκανοὺς νὰ συνεργάζονται καὶ νὰ συναγωνίζονται σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς, ἐκείνους πὸν οἱ πρόγονοί μας κάποτε ἐκπολίτισαν. Δὲν εἶναι σωβινισμὸς καὶ πατριδοκαπηλεία ἢ ὑπενθύμιση πὸς τὰ προσόντα τῆς φυλῆς μας εἶναι ἱκανὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν τὴν εὐρωπαϊκὴν συνεργασίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀντιμετωπίζουν συνάμα μὲ ἐπιτυχίαν τὸν εἰρηνικὸν συναγωνισμόν, ὅταν ἀποβάλλονται τὰ ὄστρακα τοῦ δουλικοῦ παρελθόντος, πὸν τυχαίνει νὰ ἐπικάθονται ἀκόμα ἀπάνω μας, καὶ ὅταν περιβάλλουμε τὰ προσόντα μας μὲ τὸ σημερινὸ μανδύα τῆς ἐξελίξεως. Φανερὴ ἀπόδειξη τῶν δυνατοτήτων μας ἄς εἶναι οἱ παγκόσμιες συναγωνιστικὲς ἐπιτυχίαι μας σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης καὶ τοῦ ἐμπορίου, μὸλις γενθοῦμε τὶς ἐπιδράσεις πὸν ἀσκοῦνται ἀπὸ τὴ γλωσσομάθεια καὶ τὴν πολιτιστικὴν ἐξέλιξιν. Καὶ μάλιστα σήμερα πὸν βρισκόμαστε ἐπὶ τέλους στὰ πρόθυρα τῆς ἀπαραίτητης οἰκονομικῆς συνεργασίας μὲ τὶς εὐρωπαϊκὰς χώρας, ἢ καλλιέργεια τῆς γλωσσομάθειας ἀποτελεῖ σημαντικὴ συμβολὴ στὴν ἐνσωμάτωσίν μας στὴν κοινὴ εὐρωπαϊκὴν οἰκογένειαν. Καὶ πρέπει νὰ γίνῃ πεποίθησις σὲ ὅλους μας πὸς ἡ γλωσσομάθεια δὲν ἀφελληνίζει, ἀλλὰ ἀντίθετα καθιστᾷ τοὺς Ἑλληνες περισσότερον συναγωνισίμους Εὐρωπαϊοὺς, στὴν συνεργασίαν καὶ ἀμοιβαίαν κατανόησιν, πὸν ἀποτελοῦν τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἐπιβιώσεως τῆς Εὐρώπης καὶ ἔτσι καὶ τῆς δικῆς μας. Καὶ ἄς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι προσφέρουμε στὴν εὐρωπαϊκὴν συνεργασίαν μαζί μὲ ἄλλες δυνατότητες μιὰ ἀπὸ τὶς ἰσχυρότερες ναυτιλίαι τοῦ κόσμου, ποιοτικὴν καὶ ποσοτικὴν.

Ὅσοι ἀνησχοῦν γιὰ τὴν πορεία τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰδικότερα οἱ Ἑλληνες γιὰ τὸν Ἕλληνα, ἔχουν ὑποχρέωσιν, νὰ καταβάλλουν κάθε προσπάθειαν γιὰ νὰ βοηθήσουν τὴν προσαρμογὴν τοῦ πρὸς τὸν ὠφέλιμον πολιτισμόν. Καὶ λέγω ὠφέλιμον, γιὰτὶ ὁ πονηρὸς Ὀδυσσεὺς μᾶς ἔχει κληροδοτήσει τὸ συνδυασμὸν τῆς ἐξυπνάδας μὲ τὴν πονηρίαν πὸν ὀδηγεῖ

στήν ἐπιπόλαια μίμηση τῶν ἐλαττωμάτων καὶ ὄχι στήν εἰσδοχὴ τῶν προτερημάτων τῆς ἐξελίξεως.

Ὁ Ἕλληνας διατηρεῖ ἐξαιρετικὴ διανοητικὴ εὐαισθησία, φαντασία καὶ ἔμπνευση ποὺ πρέπει τὸ Σχολεῖο νὰ ἀνιχνεύει καὶ νὰ τονώνει, ὥστε ἡ νεολαία ν' ἀποβάλλει τὸν ἀπαιτητικὸ ἀνώριμο μονόλογο, ἐχθρὸ τοῦ δημοκρατικοῦ διάλογου, καὶ νὰ μὴ καταφεύγει στήν ἀνεπίτρεπτη διαστρεβλωτικὴ βίαιη διεκδίκηση ἀθέμιτων ὑπερβολῶν. Αὐτὸ τὸ θαυμάσιο ἐθνικὸ ὕλικὸ χρειάζεται κατάλληλη ποδηγέτηση, γιὰ νὰ ἀποδώσει τὶς ἐξαιρετικὰς δυνατότητές του. Κανεὶς δὲν ἀρνεῖται βέβαια τὴν ἐξωτερικὴ βοήθεια καὶ ἐπιρροή, ὅταν ζοῦμε σ' ἓνα κόσμον ποὺ προβάλλει τὸ λάβαρον τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ ἀλτρουισμοῦ.

Ἄς μὴ στηριζόμεσθε ὁμως μόνο σὲ ξένες ἐνισχύσεις, ποὺ ἡ πεῖρα μᾶς δίδαξε πὼς δὲν ἀξίζουν πάντα ἐμπιστοσύνη. Ὅσο καὶ ἂν ἀλλάζουν οἱ καιροί, μόνοι μας πάντα πολεμήσαμε στοὺς Μαραθῶνες ἀλλὰ καὶ στὰ βουνὰ τῆς Ἀλβανίας, μὲ ξένο θαυμασμὸ καὶ ξένες ὑποσχέσεις ποὺ ὁμως δὲν τηρήθηκαν. Μόνη της ἡ φυλὴ μας ἐξέθρεψε τὸν Ὀμηρο, τὸν Πλάτωνα, τὸν Φειδία καὶ τοὺς ἄλλους γίγαντες τῆς γενναιότητος, τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης. Μὲ πικρία ἡ ψυχὴ μας θυμᾶται τὴν ἀγνωμοσύνη γιὰ ὅσα προσφέραμε στήν ἀνθρωπότητα. Ἀκόμα καὶ τὰ νερὰ τοῦ Ναυαρίνου ἔπρεπε νὰ ἀφρίσουν, γιὰ νὰ πείσουν τοὺς ξένους πὼς δὲν ἦταν συμφέρον τους νὰ μᾶς ἀφήσουν νὰ καταποντισθοῦμε.

Τὰ παθήματα ἃς γίνονιν μαθήματα ἐπὶ τέλους καὶ ἃς ἐπουλώσοιμε τελειωτικὰ τὶς πληγές μας.

Μέσα στὸ μείγμα τῶν λαῶν ποὺ προσπαθοῦν νὰ ἀποβάλουν τὰ πάθη τοῦ μίσους καὶ νὰ στερεώσουν τὴν εἰρήνη, ἡ μικρὴ Ἑλλὰς ἀποτελεῖ τὸ λιγιστὸ πολῦτιμον καρύκειον ποὺ ἀποδίδει ὁμως τὴν ἰδιαίτη γέυση τῆς πατρίδας μας. Παρ' ὅλες τὶς περιπέτειές μας ἡ Ἑλλὰς ἐξακολουθεῖ νὰ ἀντιπροσωπεύει τὸ σπουδαιότερον ἐκπολιτιστικὸ στοιχεῖον τῆς Ἱστορίας. Ἀπὸ μᾶς τοὺς σημερινούς Ἕλληνας ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον νὰ διατηρήσοιμε αὐτὴν τὴν τιμητικὴν θέσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν προαγάγοιμε ἀνάλογα μὲ τὶς δυνατότητές μας.

Ἄς ἀτενίσουμε τὸ μέλλον μὲ ἔντονες προσπάθειες αὐτογνωσίας καὶ μὲ αἰσιοδοξία. Αὐτὸ ἀσφαλῶς θὰ περιμένουν ἀπὸ μᾶς οἱ ψυχὲς ποὺ θυσιάστηκαν γιὰ τὴν ἐλευθερία μας καὶ ποὺ μὲ βαθειὰ εὐγνωμοσύνη τιμοῦμε σήμερα. Ἄς καταθέσουμε αὐτὴ τὴν ὑπόσχεση στοὺς ἀνδριάντες τους, γιὰ νὰ μὴ τοὺς ἀπογοητεύσουμε.